

been substantiated; theoretical-methodological principles of the process of formation and correction of speech activity of the selected category of children have been determined and updated, the content of the correctional-developmental process has been specified.

The knowledge on the features of diagnosis, formation and correction of speech activity of children with mental retardation of mild and moderate degrees of severity, organizing diagnostic tools for its research, content and organizational-methodological support of interdisciplinary support of junior schoolchildren with intellectual disorders in the conditions of modern educational space has been deepened.

Key words: junior school age, intellectual disorder, mental retardation of mild and moderate degree of severity, children with intellectual disabilities, junior schoolchildren with mild and moderate degree of mental retardation, speech activity, complex differentiated system of formation and correction of speech activity, systemic underdevelopment of speech.

УДК 37.014.12-056.26-053.2:316.647

Олена Іваній

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0000-0003-3967-7900

DOI 10.24139/2312-5993/2019.08/390-401

ПРИНЦИПИ РІВНОСТІ, НЕДИСКРИМІНАЦІЇ ТА ТОЛЕРАНТНОСТІ В РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ОСВІТУ ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Стаття присвячена проблемам реалізації конституційного права на освіту дітей із особливими освітніми потребами. Автор аналізує загальновизнані міжнародні норми та законодавство України з точки зору принципів рівності, недискримінації та толерантності. Пропонуються нові підходи до теоретичного конструювання соціальної інклюзії, що передбачає зміщення акцентів у характеристиці дітей із особливими потребами з недоліків, порушень, відхилень від норми на фіксацію їх потреб в особливих умовах і засобах освіти. На основі результатів теоретичного аналізу автор формулює проблеми впровадження інклюзивної освіти в загальноосвітні школи, пропонує шляхи гармонізації взаємовідносин суб'єктів інклюзивної освіти, що багато в чому гарантує успішну інтеграцію дітей із особливими освітніми потребами в соціум.

Ключові слова: право на освіту, діти з особливими освітніми потребами, інклюзивна освіта, інтеграція, рівні можливості, толерантність, недискримінація, інклюзивне суспільство.

Постановка проблеми. Свобода, рівність і можливість інтеграції в суспільство є фундаментальним правом людини. Це базис, на якому функціонує гуманна, справедлива й демократична держава. Інклюзивне суспільство має давати можливість кожній особі зробити свій вибір у будь-яких аспектах повсякденного життя. Умови рівних можливостей досяжні лише в тому суспільстві, де люди з особливими потребами розглядаються через соціальну концепцію, де відсутня їх дискримінація словами й діями

інших людей. Оплотом інклюзивного суспільства є інклюзивна освіта, мета якої полягає в ліквідації соціальної ізоляції, що є наслідком негативного ставлення до різноманітності з точки зору раси, соціального стану, етнічного походження, релігії, статі, здібностей, стану здоров'я тощо. Різноманіття й несхожість людей один на одного має розглядатися не як проблема, а як найважливіший ресурс, який можна використовувати в освітньому процесі.

Аналіз актуальних досліджень. Цінність будь-якої особистості не вимірюється розміром та кількістю її здібностей і досягнень. Усі люди володіють рівними правами, і кожен із них має право на повагу до своєї людської гідності, так само, як і право на всебічний розвиток (Банчук, 2005; Васильченко, 2014; Рабінович, 2005; Христова, 2012; Шевчук, 2005). Предметом чисельних досліджень став принцип недискримінації (Панкевич, 2016; Погребняк, 2007; Равлінко, 2014).

Засобом ліквідації всіх форм нерівності, ізоляції та дискримінації стало впровадження інклюзивної освіти, яка створює адекватні умови для соціалізації дітей з особливими потребами та включення їх у суспільство (Бондар, 2010; Засенко, 2014; Колупаєва, 2014; Найда, 2014; Синьов, 2012). Інклюзивна освіта передбачає готовність навчати кожну дитину, незалежно від наявності чи відсутності в неї фізичних, психічних вад або інших особливостей, та в максимальному обсязі, що відповідає навчальній програмі того закладу або групи, які вона відвідувала б у разі відсутності в неї будь-яких відхилень (Rogers, 1994).

Прихильники інклюзії зауважують, що розміщення дітей із особливими потребами в закладах загальної середньої освіти усуватиме негативні стереотипи, а особисті контакти сприятимуть формуванню позитивного ставлення до них (Hastings & Graham, 1995). У зв'язку з цим, одним із основних завдань інклюзивної освіти є формування толерантного ставлення до дітей із особливими потребами, тобто здатності зрозуміти і прийняти їх такими, якими вони є, вбачаючи в них носіїв інших цінностей, логіки мислення, інших форм поведінки. Толерантність визначається в готовності взаємодіяти з ними на засадах взаємоповаги, відкритості до сприйняття інших культур, здатності запобігати конфліктам або розв'язувати їх ненасильницькими засобами (Асмолов, 2004; Бернадська, 2006; Бех, 2001; Гершунський, 2002; Хоружа, 2011).

Аналіз наукових праць, юридичної, психолого-педагогічної та методичної літератури засвідчує, що, незважаючи на наявність широкого кола наукових досліджень у цій галузі, залишаються не систематизованими питання реалізації конституційного права на освіту дітей із особливими освітніми потребами з точки зору принципів рівності, недискримінації та толерантності.

Мета статті полягає в аналізі загальновизнаних міжнародних норм та законодавства України з точки зору принципів рівності та недискримінації, в узагальненні та систематизації теоретичних підходів щодо проблеми

формування толерантності як ефективної умови інклюзивної освіти дітей із особливими освітніми потребами.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дослідження утворюють концепція людської гідності осіб із особливими освітніми потребами, системний, соціокультурний і конструктивістський підходи до аналізу процесів соціальної інклюзії; загальнонаукові принципи пізнання соціальної реальності.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення прав і свобод людини та громадянина є однією з найважливіших функцій сучасних демократичних держав. Конституція України на виконання цієї фундаментальної засади у ст. 3 задекларувала, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Україна, як і більшість держав світу, визнає, що всі люди з народження повинні бути наділені рівними правами та свободами через їх приналежність до одного людського роду.

Принцип рівності закріплений у ч. 1 ст. 24 Конституції України: «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом», принцип недискримінації знайшов своє вираження в ч. 2 цієї статті: «Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками».

Правовий розвиток принцип недискримінації отримав у профільному законі «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні». Так, відповідно до цього закону «дискримінація – це ситуація, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, установленій цим законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними».

Найважливішим соціально-культурним правом людини є право на освіту, оскільки освіта – це сфера життя суспільства, яка найбільшою мірою може вплинути на розвиток людини. Прийняття Загальної декларації прав людини стало відправною точкою у створенні спеціальних міжнародних документів у галузі освіти. Затверджена 14 грудня 1960 р. Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти визначила поняття «дискримінація» і проголосила заборону дискримінації в галузі освіти.

Право інвалідів мати такі самі можливості для отримання освіти, що і в інших осіб, було проголошено Всесвітньою програмою дій щодо інвалідів, прийнятою 3 грудня 1982 р. резолюцією 37/52 Генеральної Асамблеї ООН. Особливе місце в системі міжнародних документів, що стосуються питань освіти осіб із обмеженими можливостями, займають Саламанська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у сфері освіти осіб із особливими потребами та Рамки дій за освітою осіб із особливими потребами, прийняті Всесвітньою конференцією з освіти осіб із особливими потребами: доступ і якість (Саламанка, Іспанія, 7-10 червня 1994 р.). Декларація була прийнята з метою утвердження в освітній сфері принципу інклюзивної освіти, забезпечення того, щоб школи могли бути відкритими для всіх дітей, зокрема, для дітей із особливими освітніми потребами.

У ст. 5 Конвенції ООН про права інвалідів зазначається, що всі особи рівні перед законом і мають право на рівний захист закону, а також рівне користування ним без будь-якої дискримінації, а згідно з принципом недискримінації, держави-учасники забороняють будь-яку дискримінацію за ознакою інвалідності і гарантують особам із інвалідністю рівний та ефективний правовий захист від дискримінації. У ЗУ «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» також зазначено, що дискримінація за ознакою інвалідності забороняється, а особи, винні в порушенні цієї вимоги, несуть установлену законом матеріальну, дисциплінарну, адміністративну чи кримінальну відповідальність. ЗУ «Про охорону дитинства» забороняє дискримінацію дітей-інвалідів та дітей із вадами розумового або фізичного розвитку.

Раніше політика у ставленні до осіб із інвалідністю спрямовувалася на їх ізоляцію від суспільства. В умовах формування громадянського суспільства в Україні одним із ефективних засобів попередження нетерпимості виступає інклюзивна освіта. Реалізація права на освіту є передумовою успішної соціалізації людини. Адже, перебуваючи в спеціалізованих установах, де все навколишнє підлаштовується під її особливості, дитина опиняється в середовищі, яке не готує її до реального світу. Інклюзивна ж освіта, ставлячи перед дітьми переборні перешкоди, розвиває їх. Отримання якісної освіти – гарантія подальшого працевлаштування, участі в політичному житті суспільства, реалізації особистих, економічних та інших прав.

Концепція інклюзивної освіти відображає одну з головних демократичних ідей – усі діти є цінними й активними членами суспільства. Згідно з даною концепцією, витісняється поняття аномальної дитини, дитини з порушеннями в розвитку, а також поняття, що їх конкретизують (сліпий, глухий, дебіл тощо), що відображають ненормальність, недорозвиненість людини. Суспільство більше не ділиться на «нормальну» більшість і «ненормальну» меншість. Межі між нормальною й аномальною дитиною примарні, адже без належної уваги дитина з будь-якими здібностями буде відставати в розвитку.

Саме тому інклюзивне навчання передбачає гнучку, індивідуалізовану систему навчання дітей із особливостями психофізичного розвитку в умовах звичайних класів загальноосвітньої школи за місцем проживання. Воно відбувається за індивідуальним навчальним планом, кожна дитина повинна бути забезпечена медико-соціальним та психолого-педагогічним супроводом (Грабовська, 2011, с. 79).

До дітей із особливими потребами, окрім дітей із обмеженими можливостями здоров'я (з порушеннями психофізичного розвитку, з інвалідністю), належать також особи до 18-ти років, які потребують додаткової підтримки в освітньому процесі (біженці, працюючі діти, мігранти, представники національних меншин, представники релігійних меншин, діти з сімей із низьким прожитковим мінімумом, безпритульні, сироти, із захворюваннями СНІД/ВІЛ та інші) (Заєркова, 2016, с. 37).

Інклюзія починається з визнання наявності відмінностей між учнями за умови, що такі відмінності поважаються та виступають основою освітнього процесу. Інклюзивна модель навчання зачіпає інтереси всіх суб'єктів освітнього процесу: осіб із обмеженими можливостями здоров'я та їх батьків, учнів і членів їх сімей, педагогів та інших фахівців освітнього простору, адміністрації, структур додаткової освіти. Тому діяльність освітньої організації повинна бути спрямована не тільки на створення спеціальних умов для навчання й виховання дітей із особливими потребами, а й на забезпечення взаєморозуміння між педагогами, батьками, «особливими» дітьми та їх однолітками (Суменкова, 2017, с. 53).

Якщо поглянути на цю проблему з точки зору сім'ї, що має особливу дитину, то дитина, потрапляючи в суспільство «звичайних» однолітків, просувається разом із ними, досягає більш високого рівня соціалізації. Батьки, спостерігаючи за успіхами своєї дитини, не перешкоджають контактам з дітьми і самі стають більш відкритими суспільству. Але з точки зору сімей, що мають «звичайних» дітей, все виглядає інакше. Багато батьків не хочуть і не готові до спільного навчання дітей у силу незнання, забобонів і стереотипів. Діти в таких родинах, відчуваючи негативне ставлення батьків, починають проявляти агресію по відношенню до дітей-інвалідів та інших дітей із особливими потребами або повну байдужість. Чимало вчителів масової школи також ще не готові до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. У педагогів з'являються такі психологічні «бар'єри» як: побоювання перед невідомим, страх шкоди інклюзії для інших учасників процесу, негативні установки та упередження, професійна невпевненість, психологічна неготовність до роботи з «особливими» дітьми. Учитель психологічно не сприймає ту дитину, в успішності навчання якої не впевнений. Він не знає, як оцінювати її індивідуальні досягнення, яким чином перевіряти її знання.

Серед бар'єрів інклюзивної освіти можна також виділити: фізичні (ігнорування потреб людей з труднощами пересування при проектуванні інфраструктури), інформаційні (складності отримання і трансляції інформації людьми з порушеннями слуху і мови, дефіцит видань, призначених для слабозорих і незрячих людей), емоційні (тенденція до гіперопіки або нечутливості до їх психологічного стану). Тобто головний ресурсний бар'єр для інклюзивної освіти – це люди. Їхнє ставлення, брак знань, страх, упередження, конкуренція, відсутність досвіду сприйняття відмінностей і стереотипність мислення.

Тому соціальна адаптація дітей із особливими потребами має починатись не стільки з них, скільки з решти суспільства. Зокрема, у ЗМІ, фахових журналах, на спеціально організованих конференціях, семінарах та інших заходах необхідно розповідати про людей із психофізичними вадами та іншими особливостями, культивуючи милосердя, співчуття, доброту та повагу, залучати до волонтерської роботи з ними. У навчально-виховних закладах використовувати рольові ігри, у ході яких здорова дитина програє різні життєві ситуації з життя людей із особливими потребами; застосовувати можливості позаурочної діяльності, класних годин та позакласних заходів для формування толерантного ставлення школярів до людей з особливими потребами. Виникає необхідність підготовки спеціальних кадрів (фахівців-дефектологів, логопедів, сурдопедагогів, тифлопедагогів, реабілітологів), підвищення кваліфікації та перепідготовки вчителів, а також створення програм і умов для навчання й виховання таких дітей.

У закладі освіти має діяти середовище з толерантними типами взаємодії, серед яких: діалог, співпраця, опіка. У діалозі проявляється індивідуальність та досягається своєрідність іншої людини, оскільки саме діалогова взаємодія передбачає рівність позицій у спілкуванні. У структурі діалогової взаємодії переважають емоційний і когнітивний компоненти, які можуть бути схарактеризовані через високий рівень емпатії, почуття партнера, уміння прийняти його таким, який він є, відсутність стереотипності у сприйнятті інших, гнучкість мислення. Співпраця має на увазі спільне визначення цілей діяльності, спільне її планування, розподіл сил і засобів, на основі можливостей кожного. Це рівень толерантної поведінки, який може бути схарактеризований за такими ознаками: контактність, доброзичливість, відсутність тривожності, мобільність дій, терпіння, довірливість, соціальна активність. Опіка передбачає турботу, причому ця турбота не принижує гідності опікуваного. Даний вид взаємодії можливий тільки тоді, коли обидві сторони приймають один одного й терпимо один до одного ставляться. Даний рівень толерантних відносин характеризується такими ознаками: емоційна стабільність, високий рівень емпатії, екстравертність, соціальна активність, уміння прийти на допомогу (Суменкова, 2017, с. 54).

Перед педагогом інклюзивної школи стоїть завдання створення такої дитячої групи, де право дитини бути собою не обмежується ніякими умовами, де під впливом позитивного ставлення формується стереотип позитивного сприйняття «інших». У такій групі передбачається відсутність декларованих групових норм, носієм яких є педагог – усі правила розробляються разом із дітьми. Груповому аналізу, як правило, підлягають лише ситуації, що стосуються всієї групи, при цьому завжди виключається можливість групового оцінювання чиїхось індивідуальних поглядів, думок, поведінки тощо (Єжова, 2012, с. 72).

Найбільш сприятливою для формування толерантних міжособистісних стосунків у дитячому колективі інклюзивної школи є спільна діяльність дітей, яка має соціально та особистісно значущий зміст. Для цього можуть бути використані всі види навчальної й позаурочної роботи, зміст яких націлений на формування моральних взаємин між людьми. Ефективність спільної діяльності дітей як засобу формування толерантності підвищується, якщо вони усвідомлюють її мету і знаходять у ній особистісний зміст; здійснюється спільне планування, організація й підведення підсумків діяльності, а також реалізується педагогічно доцільний розподіл ролей та функцій між дітьми й педагогом; створюються ситуації вільного вибору дітьми видів і способів діяльності; кожен учасник може реалізувати себе, домогтися успіху й у той самий час виявити турботу про інших, зробити реальний внесок у спільну справу. Таким чином, відбувається акумулювання суспільної свідомості, через осмислення ідей і формування власної поведінки, дитина виховує характер, виробляє життєву позицію, ставить перед собою цілі для свідомого самовдосконалення. Педагог сприяє усвідомленню дітьми соціальної цінності всіх людей, рівності їх прав і можливостей та певної частки причетності кожного до проблем іншого. Для педагога головне вислухати учнів, їх батьків, дати можливість вичерпно висловитися щодо проблеми, зняти негативні емоції та спрямувати розмову в конструктивне русло, щоб отримати повну інформацію й викликати мотивацію до спільної діяльності. Завдяки внесенню елементів моральних, естетичних і суспільних вимог у педагогічний процес виховний процес постане як гармонія взаємодіючих форм і видів діяльності: розумової, фізичної, творчої, розважальної, дослідницької.

Окрім того, вітчизняними та зарубіжними науковцями обґрунтовано, а практикою підтверджено корисність інтегрованого навчання не лише для учнів з психофізичними порушеннями, а й для учнів із типовим рівнем розвитку, оскільки сприяє розвитку в них емпатії, уможливує об'єктивну самооцінку, формує реалістичний світогляд. Тому з батьками здорових учнів необхідно проводити цілеспрямовану роботу, роз'яснювати їм важливість виховання в дітей толерантності й культури міжособистісного спілкування.

Висновки. Принципи рівності, недискримінації та толерантності відіграють досить вагомую роль, оскільки їх реалізація впливає, передусім, на можливість використання людиною її конституційних прав і свобод.

Принцип *рівності* ґрунтується на створенні рівних умов для реалізації особою належних їй прав. Принцип *недискримінації* створює умови, за яких установлюється неприпустимість обмеження прав, свобод і обов'язків людини залежно від антропологічних чи соціальних ознак. Принцип *толерантності* є не тільки однією з форм прояву поваги, але й індикатором особистісного включення в спілкування, своєрідною «роботою над собою». Здатність до співпереживання не тільки підвищує адекватність сприйняття «іншого», але й веде до встановлення ефективних, позитивних взаємин з людьми. Дані принципи є невідчужуваними та тісно пов'язані з засадами справедливості, об'єктивності, пропорційності, верховенства права та поваги до прав людини.

Інклюзивна освіта допомагає боротися з дискримінацією та страхом відмінностей, привчає дітей та дорослих цінувати, приймати та розуміти різноманіття й різницю між людьми замість того, щоб намагатися їх змінити. Вона заохочує досягнення, доводячи, що всі діти можуть бути успішними, якщо їм надається необхідна допомога. Інклюзивна освіта надає можливість соціалізації в атмосфері співчуття, рівності, соціальної справедливості, співпраці, єдності та позитивного ставлення. Діти та їх батьки отримують користь від доброзичливої і сприятливої атмосфери, у якій цінуються міжособистісні відносини, а педагоги розширюють професійну компетентність.

Перспективи подальших наукових розвідок полягають у вивченні закордонного досвіду й теоретичних положень з питань формування фахових компетентностей педагогів інклюзивного закладу в системі післядипломної педагогічної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

- Асмолов, А. Г. (2004). Толерантность – культура XXI века. *Век толерантности*, 7, 4-8 (Asmolov, A. H. (2004). Tolerance – culture of the XXI century. *Age of tolerance*, 7, 4-8).
- Банчук, О. А. (2005). *Вимоги статті 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод до процедури здійснення судочинства*. К.: Леста (Banchuk, O. A. (2005). *Requirements of the article 6 of the Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms to the proceedings*. K.: Lesta).
- Бернадська, Л. В. (2006). Проблема виховання толерантності у молодого покоління в педагогіці. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*, 31, 15-18 (Bernadska, L. V. (2006). The problem of education of tolerance among the young generation in pedagogy. *Theoretical issues of culture, education and upbringing*, 31, 15-18).
- Бех, І. Д. (2001). Формування у дитини почуття цінності іншої людини. *Педагогіка толерантності*, 2, 16-23 (Bekh, I. D. (2001). Formation of the child's sense of another's person value. *Pedagogy of tolerance*, 2, 16-23).

- Бондар, В. І. (2010). Інклюзивне навчання та підготовка педагогічних кадрів для його реалізації. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія*, 15, 39-42 (Bondar, V. I. (2010). Inclusive education and training of teachers for its implementation. *Scientific journal of NPU named after M. P. Dragomanov*, 15, 39-42).
- Васильченко, О. П. (2014). Сутність принципу забезпечення рівності прав і свобод національних меншин. *Часопис Київського університету права*, 4, 79-83 (Vasylchenko, O. P. (2014). Essence of the principle of ensuring equality of rights and freedoms of national minorities. *Scientific Journal "Chronicles of KUL"*, 4, 79-83).
- Гершунский, Б. С. (2002). Толерантность в системе ценностно-целевых приоритетов образования. *Педагогика*, 7, 3-12 (Hershunskii, B. S. (2002). Tolerance in the system of value-target priorities of education. *Pedagogics*, 7, 3-12).
- Грабовська, С. Л., Островська, К. О. (2011). Психологічні особливості ставлення учнів загальноосвітньої школи до інклюзивного навчання. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19 Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*, 17, 77-85 (Hrabovska, S. L., Ostrovska, K. O. (2011). Psychological features of the attitude of students of secondary school to inclusive education. *Scientific journal of NPU named after M. P. Dragomanov*, 17, 77-85).
- Єжова, Т. Є. (2012). Організаційно-педагогічні умови створення толерантного освітнього середовища інклюзивної школи. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*, 9 (11), 66-75 (Yezhova, T. Ye. (2012). Organizational and pedagogical conditions for the creation of a tolerant educational environment of an inclusive school. *Actual problems of training and education of people with special needs*, 9 (11), 66-75).
- Засенко, В. (2014). Діти з особливими потребами: пріоритетні напрями державної політики України в галузі освіти, соціального захисту й охорони здоров'я. *Особлива дитина: навчання і виховання*, 3, 20-29 (Zasenko, V. (2014). Children with special needs: priorities of the state policy of Ukraine in the field of education, social protection and health. *Special child: learning and education*, 3, 20-29).
- Заєркова, Н. В., Трейтяк, А. О. *Інклюзивна освіта від А до Я: порадник для педагогів і батьків*. К. (Zaierkova, N. V., Treitjak, A. O. (2016). *Inclusive education from A to Z: a guide for teachers and parents*. K.).
- Колупаєва, А. (2014). Інклюзивна освіта як модель соціального устрою. *Особлива дитина: навчання і виховання*, 2, 7-18 (Kolupaieva, A. (2014). Inclusive education as a model of social structure. *Special child: learning and education Special child: learning and education*, 2, 7-18).
- Конвенція ООН про права інвалідів від 13.12.2006. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_g71 (UN Convention on the rights of persons with disabilities of 13.12.2006. Retrieved from: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_g71).
- Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*, 30, 141 (Constitution of Ukraine: adopted at the fifth session of the Verkhovna Rada of Ukraine on June 28, 1996. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine 1996*, 30, 141).
- Панкевич, О. З. (2016). Захист права людини на недискримінацію у практиці Європейського суду з прав людини. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*, 3, 325-335 (Pankevych, O. Z. (2016). Protection of the human right to non-discrimination in the practice of the European court of human rights. *Scientific Bulletin of Lviv state University of Internal Affairs*, 3, 325-335).

- Погребняк, С. (2007). Роль принципу недискримінації в загальній концепції рівності. *Вісник Академії правових наук України*, 3 (50) (The role of the principle of non-discrimination in the general concept of equality. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 3 (50)).
- Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06.09.2012 р. № 5207-VI. *Офіційний вісник України*, 76 (On the principles of prevention and combating discrimination in Ukraine: Law of Ukraine No. 5207-VI of 06.09.2012. *Official Bulletin of Ukraine*, 76).
- Рабінович, С. П. (2005). Людська гідність: юридична та природно-правова інтерпретації (на матеріалах соціальної доктрини католицизму). *Бюлетень Міністерства юстиції України*, 1, 36-47 (Rabinovych, S. P. (2005). Human dignity: legal and natural-legal interpretations (based on the social doctrine of Catholicism). *Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine*, 1, 36-47).
- Равлінко, З. П. (2014). Принцип недискримінації: деякі аспекти його визначення. *Права та обов'язки людини у сучасному світі: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 14–15 листопада 2014 р.)*, 16-18 (Ravlinko, Z. P. (2014). The principle of non-discrimination: some aspects of its definition. *Human rights and duties in the modern world: materials international scientific and practical conference (Odesa city, 14–15 November, 2014)*, 16-18).
- Синьов, В. М. (2012). Чи приживеться північноамериканська модель інклюзії в Україні. *Рідна школа*, 8-9, 20-27 (Synov, V. M. (2012). If will the North American model of inclusion in Ukraine take root. *Native school*, 8-9, 20-27).
- Найда, Ю. М., Ткаченко, Л. М. *Стандарти громадсько-активної школи: соціальна інклюзія: навчально-методичний посібник*. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди» (Naida, Yu. M., Tkachenko, L. M. (2014). *Standards of public-active school: social inclusion*. K.).
- Суменкова, А. М. (2017). Толерантность как ценностная основа инклюзивного профессионального образования. *Образование и воспитание*, 5.1, 50-55 (Sumenkova, A. M. (2017). Tolerance as a valuable basis of inclusive professional education. *Education and upbringing*, 5.1, 50-55).
- Хоружа, Л. Л. (2011). Толерантність як основа формування професійної поведінки майбутнього педагога. *Людські цінності і толерантність у сучасному світі: міжконтинентальний діалог інтелектуалів: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 16 листоп. 2011 р. Київ. ун-т ім. Б. Грінченка*, 52-53 (Khoruzha, L. L. (2011). Tolerance as a valuable basis of inclusive professional education. *Human values and tolerance in the modern world: Intercontinental dialogue of intellectuals: materials of international scientific-practical conference, Kyiv, November 16, 2011*, 52-53).
- Хрystова, Г. О. (2012). Позитивні зобов'язання держави у сфері прав людини як новий напрям дослідження у вітчизняній теоретичній юриспруденції. *Вісник Академії правових наук України*, 2 (69), 30-41 (Khrystova, H. O. (2012). Positive obligations of the state in the field of human rights as a new direction of research in the domestic theoretical jurisprudence. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 2 (69), 30-41).
- Чечко, Т. (2018). Алгоритм соціально-педагогічної підтримки батьків дітей з особливостями психофізичного розвитку в дошкільних навчальних закладах. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 3, 264-275 (Chechko, T. (2018). Algorithm of social and pedagogical support of parents of children with special needs of psychophysical development in preschool education institutions. *Pedagogical Sciences: theory, history, innovative technologies*, 3, 264-275).

Шевчук, С. (2005). Принцип рівності у європейському та порівняльному конституційному праві: До рішення Конституційного Суду України у справі про граничний вік кандидата на посаду керівника вищого навчального закладу. *Вісник Академії правових наук України*, 4, 124-134 (Shevchuk, S. (2005). The principle of equality in European and comparative constitutional law: the decision of the constitutional Court of Ukraine in the case of the age limit of the candidate for the post of head of higher education. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 4, 124-134).

РЕЗЮМЕ

Иваний Елена. Принципы равенства, недискриминации и толерантности в реализации права на образование детьми с особыми образовательными потребностями.

Статья посвящена проблемам реализации конституционного права на образование детей с особыми образовательными потребностями. Автор анализирует общепризнанные международные нормы и законодательство Украины с точки зрения принципов равенства, недискриминации и толерантности. Предлагаются новые подходы к теоретическому конструированию социальной инклюзии, что предполагает смещение акцентов в характеристике детей с особыми потребностями с недостатков, нарушений, отклонений от нормы на фиксацию их потребностей в особых условиях и средствах образования. На основе результатов теоретического анализа автор формулирует проблемы внедрения инклюзивного образования в общеобразовательные школы, предлагает пути гармонизации взаимоотношений субъектов инклюзивного образования, что во многом гарантирует успешную интеграцию детей с особыми образовательными потребностями в социум.

Ключевые слова: право на образование, дети с особыми образовательными потребностями, инклюзивное образование, интеграция, равные возможности, толерантность, недискриминация, инклюзивное общество.

SUMMARY

Ivanii Olena. Principles of equality, non-discrimination and tolerance in the realization of the right for education of children with special educational needs.

The article is devoted to the problems of realization of the constitutional right for education of children with special educational needs. The author analyses the generally recognized international norms and legislation of Ukraine in terms of the principles of equality, non-discrimination and tolerance. The principle of equality is based on the creation of equal conditions for the realization by a person of his or her rights. The principle of non-discrimination creates conditions under which it is prohibited to restrict human rights, freedoms and duties on the basis of anthropological or social characteristics. The principle of tolerance is revealed in respect and recognition of equality, partnership, the desire to understand others, avoiding domination and pressure, recognition of the phenomenon of pluralism of opinions and a positive attitude to this fact, the understanding of its advantages. These principles are inalienable and are closely linked to the principles of justice, objectivity, proportionality, the rule of law and respect for human rights. The article proposes new approaches to the theoretical construction of social inclusion, which implies a shift in the emphasis in the characteristics of children with special needs from the disadvantages, violations, deviations from the norm to the fixation of their needs in special conditions and means of education. Based on the results of theoretical analysis, the author proves that inclusive education helps to fight discrimination and fear of differences,

teaches children and adults to appreciate, accept and understand the diversity and difference between people instead of trying to change them. It is proved that inclusive education is useful not only for children with special needs, but also for their peers, as it contributes to the development of empathy, tolerance, formation of a realistic worldview. At the same time, one of the factors that inhibits inclusion is unavailability of some teachers, "ordinary" children and their parents to interact with children who have special needs. It is proved that the processes of inclusion of children with special educational needs in general education institutions will be successful if society changes its attitude to these children and to the idea of inclusion, implementation of the necessary training of teachers and their mass retraining. Thus, formation of an inclusive education institution in a tolerant educational environment is an important pedagogical task.

Key words: right for education, children with special educational needs, inclusive education, integration, equal opportunities, tolerance, non-discrimination, inclusive society.

УДК 376.1

Людмила Мороз

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0001-6087-1252

Лариса Стахова

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0002-0540-0674

Ірина Кравченко

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0001-9240-5993

DOI 10.24139/2312-5993/2019.08/401-411

ЛОГОПЕДИЧНИЙ СУПРОВІД ЯК СКЛАДОВА КОМПЛЕКСНОГО СУПРОВІДУ ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті здійснено науково-теоретичний аналіз сутності поняття «логопедичний супровід» як складової комплексного супроводу дітей із порушеннями психофізичного розвитку. На підставі вивчення науково-методичної, спеціальної літератури, електронних ресурсів та зіставлення різних поглядів щодо проблеми дослідження, авторами прослідковано розвиток поняття логопедичного супроводу як педагогічного явища, уточнено його сутність та методологічний апарат. Показано, що центральною категорією логопедичного супроводу виступає корекційно-розвивальне логопедичне середовище, яке зорганізується шляхом реалізації сукупності умов, що детермінують його ефективність для корекції та розвитку мовлення.

Ключові слова: *психолого-педагогічний супровід, логопедичний супровід, корекційно-розвивальне логопедичне середовище, порушення психофізичного розвитку.*